

ÎN LEGĂTURĂ CU DOUĂ RECENZII

DE

IUDITA WINKLER

În *SCIV*, 21, 1970, 4, p. 705—707, Constantin Preda publică o recenzie la care mă văd obligată să răspund prin următoarele :

În introducere, unde C. Preda expune probleme bine cunoscute, încercînd să schițeze sarcinile cercetării în numismatica geto-dacică, domnia sa afirmă că „primii pași de seamă... îi datorăm lui Const. Moisil și mai ales lui Karl Pink”. Activitatea lui *Ödön Gohl*, desfășurată între anii 1895—1927, concretizată în peste 50 de lucrări despre monedele barbare, dintre care multe cuprind pe lîngă publicarea de material inedit și numeroase probleme teoretice ridicate de monedele din arcul intracarpatic este, după cum se pare, considerată de recenzent ca neglijabilă, cu toate că Pink însuși i-a acordat acestui cercetător o înaltă prețuire (*Die Münzprägung der Ostkelten...*, p. 14).

După această introducere, C. Preda își propune să arate în ce măsură articolul recenzat „reprezintă sau nu o contribuție la studiul monedelor geto-dace”. Din păcate, în expunerea ce urmează se găsesc unele obiecții bazate pe o greșită înțelegere a pasajelor criticate. De aceea vom opune pasajelor respective din recenzie a lui C. Preda pasajele corespunzătoare din lucrarea noastră. Pentru o urmărire mai ușoară a problemelor, le vom expune în ordinea în care au fost ridicate de recenzent.

În legătură cu învinuirea că am menționat în lucrarea noastră unele contribuții minore, dar că „se remarcă lipsa unor lucrări, de loc lipsite de interes, pe care autoarea..., le trece sub tăcere”, ne permitem următoarele observații :

Aprecierile de acest fel comportă, fără îndoială, un indice de arbitrar și ar fi fost de așteptat ca recenzentul să nu se rezume la afirmații generale, ci să precizeze care anume dintre lucrările citate de noi constituie acele „contribuții minore” în legătură cu problematica tratată.

În al doilea rînd, menționăm că lucrarea lui L. Ruzicka (în *BSNR*, XVII, 1922, p. 5—54) n-a fost amintită datorită faptului că noi nu ne-am ocupat în mod special de nici una dintre problemele ridicate de Ruzicka. În ceea ce privește lucrarea lui C. Preda din *SCN*, III, 1960, p. 43—79,

considerăm că problemele dezbătute de dînsul în această lucrare *au fost puse mai înainte* în chip similar de alți autori, pe care, însă, C. Preda a omis să-i menționeze atunci cînd a prezentat problemele respective¹. Dacă C. Preda s-a situat pe poziția că specialistul cunoaște literatura și deci nu este cazul să facă trimiteri pentru problemele generale, nu poate aduce acuzații aceluia care, în loc de a cita lucrarea lui, s-au referit la lucrări publicate anterior, cu atît mai mult, cu cît articolul din *SCN*, III, p. 43—79 atinge numai în treacăt problemele ridicate de noi.

Prin termenul „Banater Typ” noi indicăm emisiunile specifice Banatului, așa după cum O. Floca a designat (în *Dacia*, XI—XII, 1945—1947, p. 71, 98—99) prin „monnaies du type Hunedoara” mai multe tipuri specifice zonei Hunedoara (nu un singur tip monetar) și după cum C. Preda însuși (*SCN*, III, p. 57) vorbește despre monede de tip Hunedoara în *aceeași accepțiune*. Faptul că nici noi nu am considerat că avem în Banat un singur tip monetar rezultă clar din clasificarea ce o dăm la pagina 92 a lucrării noastre, text pe care, se pare, C. Preda nu l-a înțeles și care în românește sună astfel : „câci numai despre patru dintre tipurile găsite în Banat se poate demonstra că ele au fost aduse din Transilvania și numai pentru două tipuri monetare din tezaurele de la Tulghieș și Nireș e valabil că au pătruns aci din Banat”. La fel e și cazul cu textul de la pagina 94 ; aci noi spuneam : „printre monedele găsite în Banat sînt și tipuri ce nu apar în restul Daciei” (cf. și p.89 : tipuri din Criciova și Ramna) etc.

Reiese limpede că noi nu vedem în monedele din Banat un singur tip.

Dar C. Preda mai comite o eroare atunci cînd scrie (p. 706) că : „denumirea de « tip Banat » poate fi atribuită doar unui singur tip, așa cum foarte clar o face K. Pink (p. 42, fig. 38—44)”. Dar la pagina indicată de C. Preda se găsește următoarea clasificare făcută de Pink :

„b) *Tipuri bănățene*.

a) *Tipuri locale cu rondel mare*.

2—8. Cu urme din legendă, foarte bine conservate.

9—14. Cu călărețul cu ramură, uneori cu luciul tiparului”.

E clar că Pink *nu* consideră monedele reproduse sub fig. 38—44 ca un singur tip Banat.

C. Preda ne atribuie pe nedrept o părere pe care noi n-am exprimat-o scriind că : „De acest important centru monetar, respectiv de emisiunile de « tip Banat », potrivit părerii Iuditei Winkler, se leagă sau derivă o serie de alte tipuri monetare, documentate în celelalte regiuni ale Daciei sau și în afara granițelor ei, în tezaure ca : . . . Teiuș, . . . Rasa. . . « tip Huși-Vovriești »”. Ar fi fost de dorit să ni se arate unde afirmăm așa ceva. Iarăși o neînțelegere a textului nostru. Noi am arătat doar că : monedele ce „apar și la nord de Mureș. . . se aseamănă din punct de vedere stilistic cu emisiunile bănățene din primele faze” (p. 88). În continuare am precizat că în aceste

¹ Să se compare, de exemplu : *SCN*, III, p. 43—45, cu B. Mitrea, în *ED*, X, 1945, p. 3—10 ; *SCN*, III, p. 65—66, cu C. Moisil, în *BSNR*, XV, 1920, p. 77—78, XXXVIII—XLI, 1944—1947, p. 60—61 ; în *CrNA*, XV, 1940, p. 242—245 ; Ö. Göhl, în *NumKözl*, II, 1903, p. 57—61, XIII, 1914, p. 133—134, XV, 1916, p. 104 etc. ; O. Floca, în *Dacia*, XI—XII, 1945—1947, p. 103 ; *SCN*, III, p. 47—48, cu I. Winkler, în *SCȘCluj*, VI, 1955, p. 20—22, 45—46, 54—55, în *Num. Sbornik*, V, 1958, p. 7—21 ; *SCN*, III, p. 55—56, cu *SCȘCluj*, VI, 1955, p. 22, 29—31, *Num. Sbornik*, V, 1958, p. 21—22.

tezaurе există o serie de tipuri *independente*, creații locale așa încît „dacă comparăm tipurile monetare comune ale tezaurelor de la Tulgheș și Nireș cu cele bănățene rezultă că numărul monedelor care n-au analogii în Banat e considerabil” (p. 90).

În ceea ce privește tezaurul de la Teiuș am specificat că el „reprezintă un grup aparte în cadrul emisiunilor dacice, găsite în Transilvania, . . . dar nu se pot stabili analogii precise nici cu monedele din Banat, nici cu cele din Moldova” (p. 92—93).

Pentru monedele găsite între Prut și Siret am precizat că : „omogenitatea tipurilor găsite în Moldova și lipsa de analogii perfecte cu emisiunile din alte părți ale Daciei . . . arată . . . că între Prut și Siret a existat o monetărie locală contemporană cu primele serii de emisiuni daco-getice” (p. 95). „Dar dacă comparăm piesele din aceste tezaure monetare cu cele din Banat, noi constatăm că ele, cu toate asemănările multiple, se deosebesc net în ceea ce privește atît maniera de gravare a reversului și a aversului, [cît și în privința rondelului care] e totdeauna mai mic . . . deși influențate unele de altele, ele sînt emisiuni locale contemporane, dar independente” (p. 94).

Aceeași precizare am făcut-o pentru monedele din Muntenia la p. 97 : „De pe teritoriul Munteniei provin monede care pot fi socotite ca imitate direct după prototipuri macedonene . . . stilul lor arată că s-au dezvoltat paralel, dar independent [de monedele din Banat]”.

Exemplele de mai sus credem că demonstrează îndeajuns părerea că cele scrise de noi în limba germană au fost înțelese greșit de recenzent.

Nici în legătură cu „tipul Dobrești” nu are dreptate C. Preda atunci cînd scrie că : „Emisiunile tîrzii din Oltenia de « tip Dobrești » sînt socotite ca un al doilea tip al ultimei faze a emisiunilor din Banat” (p. 706). Noi nu considerăm acest tip ca un al doilea tip din ultima fază a emisiunilor din Banat, ci ca „o îmbinare într-o formă mult simplificată și stîngace a două tipuri din ultima fază a emisiunilor bănățene” (p. 99).

În ceea ce privește aria de răspîndire a tipului București-Vîrteju, se impune precizarea că localitățile indicate de K. Pink, de B. Mitrea și de V. Ondrouch (vezi *AMN*, VI, 1969, p. 79—80, notele 337—371) îndreptățesc afirmația că ele sînt răspîndite — cu densitate mai mare sau mai mică — pe *întregul teritoriu locuit de geto-daci*.

După părerea multor cercetători, firul de legătură „de la o graniță la alta a Daciei” este o realitate ce reiese nu numai din materialul numismatic și arheologic, ci și din precizările făcute de autorii antici despre hotarele Daciei și unitatea etnică și culturală a geto-dacilor. Dar, firește, relevînd acest fir de legătură noi am semnalat totodată și *deosebirile* dintre emisiunile diferitelor regiuni (p. 90, 99, 100, 102).

Toate acestea arată că în lucrarea noastră n-am urmărit de loc „să uniformizăm și să facem un tot comun”, ci am vrut să sesizăm trăsăturile esențiale comune ale emisiunilor de pe pămîntul daco-getic, să subliniem fenomenul pieselor ce au trecut dintr-o regiune în alta și al conexiunilor dintre tipuri, fără să neglijăm și să semnalăm *deosebirile* particulare dintre monedele diferitelor tezaure.

Dacă C. Preda are dreptate în ceea ce privește conuzia în identificarea localității Nagynyires cu Nyires = Nireș, în loc de Mireșu-Mare,

nu putem accepta însă părerea lui că monedele descoperite la Mireșu-Mare sînt o parte a tezaurului de la Tulgheș. Întîmplarea a făcut ca profesorul Dorin Popescu, asistent în acel timp la Muzeul național de antichități, să fie concentrat tocmai la unitatea care staționa, în anul 1939, în zona Tulgheș-Valea Vinului și Seini. Relatarea domniei sale din *Dacia*, IX-X, 1941—1944, p. 201, e concludentă : „La trouvaille avait été faite sur le territoire de la commune Tulgheș... par les sous-lieutenants... à l'occasion de certains travaux militaires... le commandant de la division dont nous faisons nous-même partie... eut l'obligeance de nous le confier... Nous tenons à exprimer ici au général Georgescu-Pion, ainsi qu'aux deux autres officiers susmentionnés, notre gratitude pour toute la peine qu'ils se sont donnée afin qu'aucune pièce de ce précieux trésor ne vint à s'égarer”. Afirmatia categorică a unui specialist despre condițiile descoperirii și achiziționarea completă a tezaurului nu poate fi pusă sub semnul întrebării pe baza unor coincidențe ca vecinătatea celor două localități și faptul că ambele tezaure au fost găsite cam în același timp la lucrări de săpare a unor fortificații militare. Această coincidență poate cel mult sugera ideea expusă de C. Preda, dar nu poate exclude posibilitatea mai aproape de realitate ca prin săparea unor întine suprafețe la mari adîncimi să se fi găsit două tezaure în două puncte apropiate.

Relatarea pe care o dă A. Kerényi (*NumKözl*, 43, 1944, p. 9) despre descoperirea de la Mireșu-Mare (Nagyinyireș) provine tot de la un martor care a fost la fața locului și a cules informațiile direct de la descoperitori (dăm traducerea exactă din limba maghiară) : „În hotarul comunei Mireșu-Mare, la circa 10 km de Șomcuta a apărut un bogat tezaur de tetradrahme barbare. Despre împrejurările descoperirii un colecționar, care atunci a fost concentrat într-un detașament de lucru, scrie următoarele : « tezaurul a ieșit la iveală astfel : românii au pus pe cei din detașamentul de lucru să sape șanțuri antitanc. Tîrnăcopul unuia dintre cei concentrați s-a izbit de un vas de lut, care, firește, s-a sfărîmat. Monedele care se aflau în vas risipindu-se, oamenii au dat năvală și fiecare a luat cît a putut. Mie, aflat în comuna vecină, mi-au adus întii cîteva piese oamenii veniți în concediu. Apoi am fost și eu concentrat la același detașament de lucru. Aici am vorbit cu martori oculari, care afirmă că în vas erau circa 1 000 de bucăți. Eu am reușit să achiziționez circa 170 de bucăți. Rosenberg Márton, comerciant de antichități din Oradea, a cumpărat de asemenea o cantitate considerabilă. Circiumarul evreu din Nyires a cumpărat și el 100 de bucăți și la un colecționar din Baia Mare sînt cîteva bucăți... pe lângă acestea au ajuns la fiecare ofițer și caporal din regiment cîteva exemplare, care au dispărut »”.

Pe lângă faptul că e greu de admis că cel care i-a dat informația lui Kerényi să fi confundat locul descoperirii (tezaurul putînd fi găsit între cele două localități), detaliul reprodus mai sus din relatarea lui Dorin Popescu „că ofițerii au avut grijă ca toate piesele să fie adunate” exclude posibilitatea ca o cantitate atît de mare de monede (circa 1 000 de bucăți pomeneste Kerényi) să fi fost ridicată de cei concentrați. Observăm apoi că în relatarea prof. D. Popescu nu se pomeneste de nici un vas, iar cantitatea monedelor de la Tulgheșe abia de 104. Dintr-o scrisoare recentă, în care prof. D. Popescu a avut amabilitatea să-mi dea informații

suplimentare, reproducem următoarele : „Nu am auzit să se fi descoperit și alte monede și am rămas surprins când am văzut publicația lui Kerényi. Văzînd acuma că Tulghieșul aparține comunei Mireșu-Mare, mă gîndesc că ar fi posibil să fie vorba de un singur tezaur. E curios totuși că un număr atît de mare de monede a putut fi sustras fără să afle ofițerii care au predat tezaurul generalului Georgescu-Pion”.

Considerăm că nu e cazul să ne ocupăm și de obiecția cel puțin surprinzătoare a recenzentului privind titlul lucrării noastre. Așa cum este formulat, acest titlu permite tratarea oricăror probleme legate de tezaurele monetare geto-dacice.

În a doua recenzie, publicată în *SCIV*, 22, 1971, 1, p. 135—137, se afirmă că : „Mai întîi de toate, criteriile folosite de autoare, . . . nu se potrivesc cîtuși de puțin cu caracterul monetăriei din Dacia. Apar tratate la un loc, strict regional, tipuri de imitații foarte diferite, fără a face distincție între ele, fără a le fixa un loc și un nume al lor . . . Important este în asemenea situații nu locul de descoperire al tezaurelor luate global, ci centrul de emiterie, care poate fi stabilit în funcție de urmărirea și cunoașterea tuturor descoperirilor de același fel” (p. 136).

Ținem să precizăm în primul rînd că, pentru fiecare tip analizat în cadrul unui tezaur, am semnalat—acolo unde există—și celelalte descoperiri de același fel, semnificative pentru aria de răspîndire a tipului respectiv (cf. *AMN*, V, p. 41/V, 43/XIX, 44/XXVI, 46 etc.). Cu toate că în unele tezaure sînt prezente mai multe tipuri monetare, ele fiind în majoritate emisiuni locale, delimitarea ariei lor de răspîndire se poate face prin prisma depozitelor, cu atît mai mult cu cît nu este lipsită de însemnătate o viziune de ansamblu asupra compoziției tezaurelor, care ne arată cu ce alte tipuri apare împreună un anumit tip monetar și ne dă posibilitatea să urmărim filiația între diferitele emisiuni.

Aria de circulație, în măsura în care tipurile nu sînt strict regionale (ca de exemplu tipul „moldovean”), a fost delimitată în termeni clari în partea a doua a lucrării noastre (cf. p. 70, 73, 75, 77, 80 etc.). Desigur că pentru tipurile din care nu cunoaștem decît un număr mic de exemplare nu am considerat necesar să delimităm aria de răspîndire, deoarece descoperiri noi pot să schimbe esențial situația actuală.

Precizarea centrului de emiterie este o problemă ce nu se poate rezolva—orice criterii s-ar adopta—la acele tipuri care nu sînt atestate decît într-un singur punct sau în două—trei foarte îndepărtate unul de celălalt. În cazul majorității tipurilor cu atestări în mai multe puncte, se poate spune doar că centrul de emiterie trebuie să fi fost în acea parte a ariei de răspîndire unde descoperirile sînt mai dense (precizări în acest sens am făcut în articolele noastre ; cf. *AMN*, V, p. 38, 45—46 ; VI, p. 73, 75 etc.).

La o lectură superficială se poate obiecta că subcapitolul B. *Monede care au ca prototip al aversului capul lui Apollo, iar prin revers se încadrează în seria celor cu cifre romane* n-are ce căuta în partea I unde se tratează primele emisiuni legate de tetradrahmele lui Filip al II-lea și Alexandru Macedon. Dar este îndeobște cunoscut că prin reversul lor acest grup de monede se leagă de tetradrahmele lui Filip al II-lea.

La pagina 136, coloana a doua a recenziei citim : „Este pentru prima dată cînd în numismatica geto-dacică se « descoperă » un « prototip local ».

Apare însă curios faptul că I. Winkler nu ne dezvăluie nimic din taina acestui prototip local... Monedele incluse în această grupă sînt emisiuni de tip Aninoasa-Dobrești... nu se poate în nici un caz vorbi de un prototip local ci doar de o confuzie...".

În lucrarea noastră am făcut la p. 84 precizarea : „asemănările de pe revers vădese o legătură directă între aceste monede găsite în sud-estul Transilvaniei [fig. 133—134]... și cele din Oltenia [fig. 130—131=tip Aninoasa-Dobrești], cărora le-au putut servi ca model; modelul a fost însă simplificat și adaptat pentru a acoperi un rondel mai mare”.

Nu este nici un fel de confuzie între noțiuni și nici o descoperire nouă. „Taina” a fost dezlegată mai demult. Găsim la Ö. Gohl precizarea : „cînd vorbim de modelele modelelor noastre barbare, adică de tipurile premergătoare, așa numitele prototipuri, înțelegem sub acestea în primul rînd monedele grecești luate ca modele, dar am restrînge în mod greșit sfera, dacă nu am extinde această noțiune și asupra unor tipuri de monede barbare mai vechi... care reprezintă prototipuri pentru tipuri mai noi” (în *NumKözl.*, XIV, 1915, p. 81); iar C. Moisil scrie în *BSNR*, XV 1920, p. 69—70 : „în grupa monedelor dace, care nu sînt imitate direct după prototipul greco-macedonean, ci după modelele dace (sublinierea noastră — I.W.) sau din memorie, numărăm următoarele tipuri...” Din descrierea aversului și a reversului tipului IV, precum și din reproducerea a două piese (fig. 6—7) se vede clar că este vorba de tipul „Dobrești”. Rămîne deci ca C. Preda să dovedească cu altă ocazie justetea afirmației sale.

De altfel, termenul de prototip apare în aceeași accepțiune (de model imediat premergător) în care l-am folosit noi, și la D.F. Allen cu privire la monedele celtice din Gallia și Britannia (în R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande*, vol. 2, Graz, 1969, p. 90/348).

În încheiere am face doar următoarea observație : dacă C. Preda dorește într-adevăr (cum ține să sublinieze de fiecare dată) să contribuie prin recenziile sale la „o mai bună înțelegere a unor aspecte din numismatica geto-dacică”, să le facă ceva mai bine documentate și „*sine ira et studio*”, căci altfel nu reușește decît să inducă în eroare pe cei care nu sînt de strictă specialitate.

À PROPOS DE DEUX COMPTES RENDUS

RÉSUMÉ

La première partie fait des précisions à propos des problèmes relevés par C. Preda dans son compte rendu paru dans *SCIV*, 21, 1970, p. 705—707. En opposant aux différentes objections les passages respectifs du travail dont on faisait le compte rendu, nous avons montré que la majorité des objections a pour base une compréhension erronée du texte publié par nous en langue allemande ou bien une interprétation subjective des différents problèmes, en nous attribuant des idées qui ne sont pas exprimées dans notre travail.

Quant aux objections du second compte rendu, publié également dans SCIV, 22, 1971, p. 135—137, nous avons montré qu'elles maintiennent le même caractère subjectif insuffisamment argumenté. Ainsi ces comptes rendus, loin de contribuer à une meilleure compréhension de certains aspects de la numismatique géto-dacique, déroutent tous ceux dont ce n'est pas strictement la spécialité.

Un éclaircissement concret apporté par C. Preda est la rectification de la confusion faite par nous entre Nyires et Nagynyires. Cette dernière localité correspond à Mireșu-Mare.

Nous ne sommes aucunement d'accord avec l'affirmation catégorique de C. Preda que les monnaies découvertes à Mireșu-Mare constitueraient une partie du trésor de Tulghieș, puisque les relations sur les conditions de la découverte de monnaies trouvées à Tulghieș et à Mireșu-Mare contiennent des éléments différents.

